

Stefan Danko
Zarząd Pienińskiego Parku Narodowego (PIENAP)
059 06 Czerwony Klasztor 73, Słowacja

Received: 13.03.2009
Reviewed: 14.07.2009

OCHRONA NAJCENNIJSZYCH WALORÓW PRZYRODNICZYCH PIENIŃSKIEGO PARKU NARODOWEGO (SŁOWACJA)

Protection of the most valuable nature features of the Pieniny National Park (Slovakia)

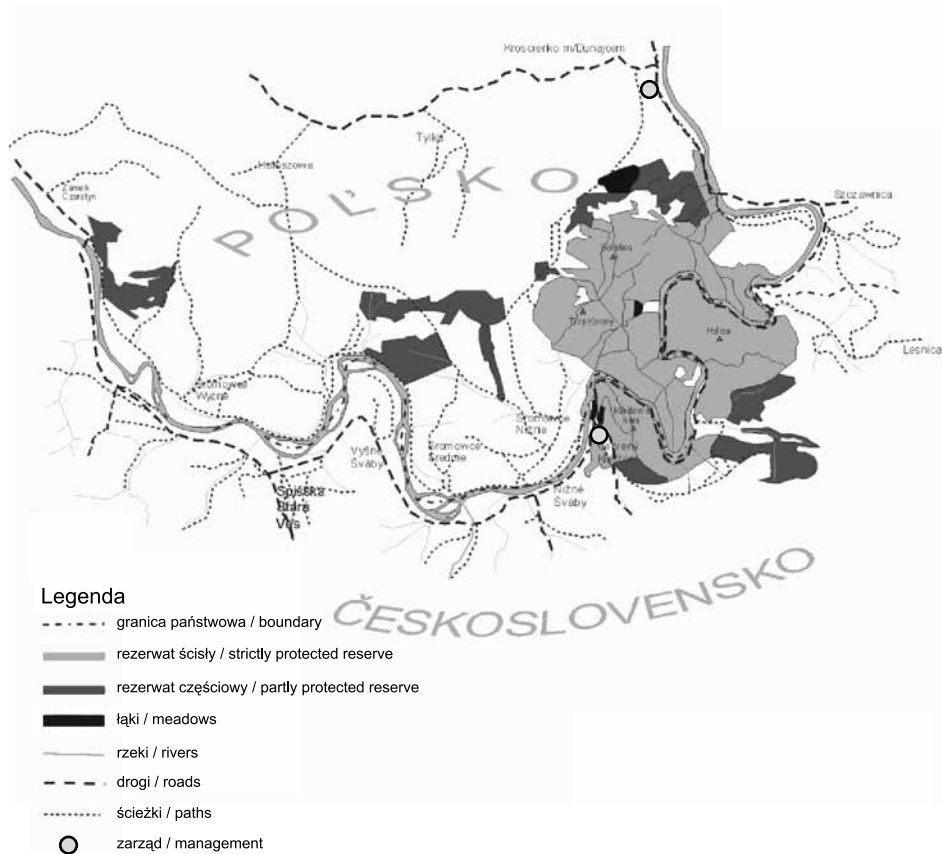
Abstract: Author introduces history of nature protection in the region of Pieniny and the establishment of the Pieniny National Park. Status of territory protection in the Slovak part of the Pieniny, including regions of European importance covered by Natura 2000 network, are presented. Moreover, protection zonation with a short description of particular zones and biotopes is outlined as well as activities focused primarily on protecting of plant or animal species and their biotopes. The final section is devoted to recreation activities and tourism in the territory.

Key words: Pieniny National Park, Slovakia, nature protection, Natura 2000 network.

Wstęp

Bogactwo przyrodnicze Pienin znane było już za czasów mnichów – kamedułów, którzy w Pieninach pojawili się w XVIII wieku. Zachował się z tamtych czasów zielnik Ojca Cypriana z ponad 270 roślinami, zebranymi w Pieninach oraz Tatrach Bielskich.

Rozwój walorów uzdrowiskowych Szczawnicy i Smerdzonki (obecnie Czerwonego Klasztoru) zwiększył zainteresowanie regionem wśród artystów, naukowców-przyrodników oraz innych znanych osób, dla których Pieniny stały się zarówno miejscem odpoczynku, jak również badań i studiów. Stopniowo wzrastał stopień poznania walorów przyrodniczych Pienin, co z kolei spowodowało dostrzeżenie możliwych zagrożeń przyrody. Nic więc dziwnego, że już w początkach XX wieku naukowcy i miłośnicy Pienin zaproponowali objęcie przygranicznych terenów polskich i słowackich ochroną obszarową.

Ryc. 1. Mapa Słowackiego rezerwatu przyrody w Pieninach oraz Pienińskiego Parku Narodowego po stronie polskiej.

Fig. 1. Map of the Slovak nature reserve in the Pieniny Mts. and of the Polish Pieniński National Park.

Ukoronowaniem tych dążeń było utworzenie pierwszego w Europie międzynarodowego obszaru chronionego. W jego skład weszły polski Pieniński Park Narodowy, utworzony 23.05.1932 r. oraz słowacki rezerwat przyrody, utworzony 12.07.1932 r. (Ryc. 1). Podpisanie deklaracji o utworzeniu pierwszego międzynarodowego Parku w Europie nastąpiło 17.07.1932 r. w miejscowości Czerwony Klasztor, a następnie w Szczawnicy.

Po II wojnie światowej, 1.01.1958 r., ponownie usankcjonowano prawnie słowacki rezerwat przyrody, a 16.01.1967 r. na jego bazie utworzono Pieniński Park Narodowy, o powierzchni 2125 ha, z otuliną ok. 52 tys. ha. W roku 1997 powiększono obszar Parku do 3750 ha, a otuliny do 22444 ha.

Ochrona obszarowa

Już w czasie tworzenia Pienińskiego Parku Narodowego – w Statucie Parku z roku 1968 – zapisano: „Poprzez utworzenie Pienińskiego Parku Narodowego zabezpiecza się ochronę pozostałości pierwotnej przyrody, zachowanie walorów krajobrazowych, pomnożenie i odtworzenie przyrodniczego bogactwa parku narodowego. Zgodnie z wielorakimi przyrodniczymi i naukowymi wartościami należy stworzyć podstawy wykorzystania tego obszaru do badań naukowych, rekreacji, turystyki oraz szerokiego udostępnienia kulturalno-oświatowego“.

Jeśli porównamy to z obecną definicją parku narodowego według IUCN oraz obowiązującą ustawą (ustawa 543/2002 o ochronie przyrody i regionu) zobaczymy wyraźnie, że cele parku narodowego, zdefiniowane w roku 1968, nie zmieniły się i pozostają w zgodzie z międzynarodowymi ustaleniami oraz obowiązującym prawem.

Uważa się, że na obszarze PIENAP-u mamy do czynienia z pozytywnym wpływem oddziaływania człowieka na przyrodę. W przeszłości dzięki człowiekowi powstała tutaj typowa kraina rolnicza o charakterystycznej, mozaikowej, małopowierzchniowej strukturze, która w wyraźnym stopniu zwiększyła bioróżnorodność Pienin. Procentowy udział obszarów uprawnych w stosunku do całego Parku stanowi aż 55%. Z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej istotne jest utrzymanie procesów, które przyczyniły się do powstania rolniczego krajobrazu Pienin.

Mniej urodzajne, pływki, kamieniste oraz skaliste gleby w przeszłości były wykorzystywane do produkcji drzewnej, ewentualnie w ekstensywnej gospodarce pasterskiej. Na obszarach najbardziej niedostępnych zachowały się względnie rozległe fragmenty zbiorowisk leśnych o charakterze naturalnym.

Skaliste i kamieniste tereny, pod wpływem ekstensywnego wypasu, zachowały się w różnych stadiach sukcesji, i obecnie są ważnym miejscem występowania wielu rzadkich gatunków flory i fauny.

Wielkość powierzchni poszczególnych kategorii użytkowania obszarów oraz ich udział procentowy podano w tabeli 1.

Do 2004 roku na terenie Pienińskiego Parku Narodowego funkcjonowały niewielkie obszary chronione, które miały wyższy status ochronny, niż Park. Były to:

- rezerваты przyrody: Przełom Dunajca, Przełom Leśnickiego Potoku, Hali-gowskie Skały oraz Kamieńskie Cisówki,
- pomnik przyrody: Aksamitka (jaskinia),
- obszar chroniony: Pienińskie lipy.

Ustawa 543/2002 o ochronie przyrody i krajobrazu umożliwiła wprowadzenie strefowania obszaru parku narodowego, dlatego też Rozporządzeniem Ministerstwa Środowiska Naturalnego Republiki Słowackiej z dnia 28.04.2004 r. w Pienińskim Parku Narodowym wyznaczono 4 strefy (Ryc. 2, Tab. 2).

Tabela 1. Podział obszaru Parku na poszczególne kategorie użytkowania.**Table 1.** Division of the Park area into usage categories.

Kategorie użytkowania <i>Category of usage</i>	Powierzchnia <i>Area</i> [ha]	Udział <i>Participation</i> [%]
Gleby orne / <i>Arable lands</i>	481,62	12,84
Ogrody / <i>Gardens</i>	7,74	0,21
Sady owocowe / <i>Orchards</i>	0,86	0,02
Trwałe użytki zielone / <i>Meadows and pastures</i>	1564,03	41,71
Razem obszary uprawne / <i>Cultivated areas total</i>	2054,25	54,78
Lasy / <i>Forests</i>	1377,12	36,73
Obszary wodne / <i>Waters</i>	94,36	2,52
Obszary zabudowane / <i>Build up areas</i>	44,65	1,19
Pozostałe obszary / <i>Other areas</i>	179,21	4,78
Razem / <i>Total</i>	3749,59	100,00

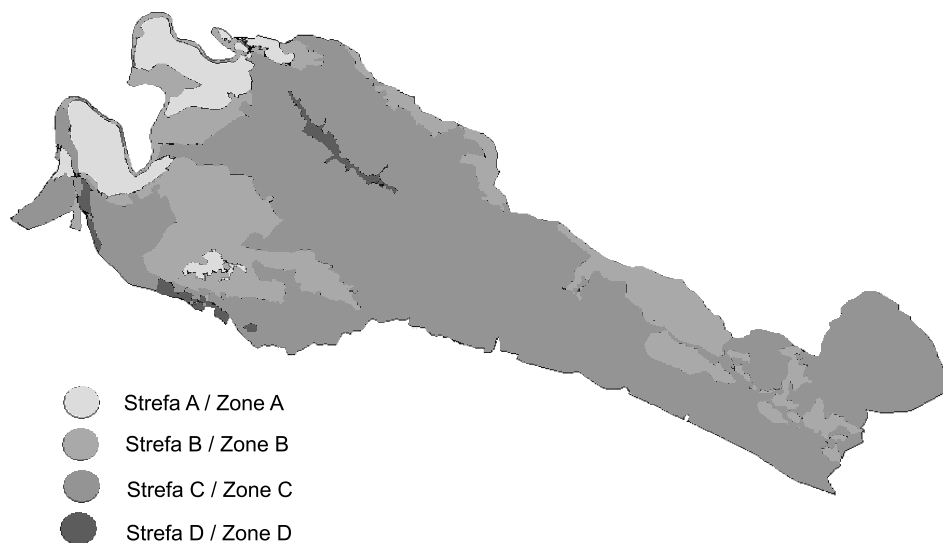
Ryc. 2. Strefowanie Pienińskiego Parku Narodowego.**Fig. 2.** Zonation of the Pieninsky National Park.

Tabela 2. Powierzchnia poszczególnych stref w PIENAP.**Table 2.** Area of particular zones in the PIENAP.

Strefa / Zone	Powierzchnia / Area [ha]	Udział [%] Participation [%]
A	277,16	7,39
B	836,82	22,32
C	2579,43	68,79
D	56,21	1,50
Razem / Total	3749,62	100,00

Strefa A (19% powierzchni leśnej) to obszar pozostawiony bez ingerencji człowieka, z zachowanymi naturalnymi zbiorowiskami leśnymi, które ze względu na swoje funkcje zaliczane są do kategorii lasów ochronnych. Należą tu trudno dostępne lasy i formacje skalne Przełomu Dunajca, Leśnickiego Potoku i Haligowskich Skał z jaskinią Aksamitka, spełniające funkcje glebochronne, wodochronne i przeciwoerozyjne. Jednym z warunków włączenia tych obszarów do strefy A były uregulowane stosunki własnościowe. Strefa ta obejmuje przede wszystkim następujące siedliska:

- lasy lipowo-jaworowe na stromych stokach i zboczach,
- ciepłolubne kalcyfilne buczyny storczykowe,
- żyzne buczyny i lasy jodłowo-bukowe,
- górskie reliktowe laski sosnowe na siedliskach bogatych w węglan wapnia.

Strefa B stanowi ochronę strefy A, gdyż obejmuje zbiorowiska leśne, które mogą, po zastosowaniu odpowiednich zabiegów ochronnych, w przyszłości wejść w skład strefy A, lub są to zbiorowiska wtórne, które zanikną po zaprzestaniu działalności ludzkiej. W strefie tej znajdują się również zbiorowiska, które spełniają warunki konieczne do zaliczenia ich do strefy A, ale nie mają uregulowanych stosunków własnościowych. 51% lasów strefy B stanowi własność: gminną, kościelną, społeczną lub prywatną. Kompleksy leśne w strefie B tworzą:

- ciepłolubne kalcyfilne buczyny storczykowe,
- żyzne lasy jodłowo-bukowe,
- lasy lipowo-jaworowe na stromych stokach i zboczach,
- luźne laski wierzbowo-topolowe i olchowe.

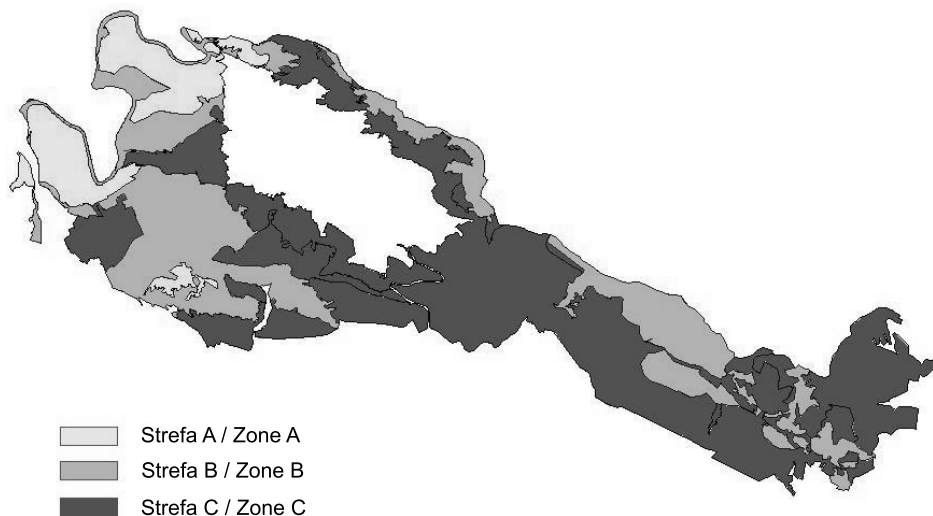
Strefa C to obszar przeznaczony do prowadzenia tradycyjnej gospodarki oraz dla rozwoju turystyki i rekreacji.

Strefę D stanowią obszary przeznaczone pod zabudowę, zastrzeżone dla rozwoju gmin.

72% obszaru PIENAP zgłoszono jako obszar o znaczeniu europejskim i wszedł on w skład sieci Natura 2000, jako obszar ochrony siedlisk SKUEV 0337 Pieniny. Stwierdzono tu następujące siedliska o znaczeniu europejskim:

- 3220 Górskie potoki i pionierska roślinność na kamieńcach
- 3240 Górskie potoki z zaroślami wierzbowo-wrześniowymi, z przewagą wierzby siwej *Salix eleagnos*
- *6110 Skały wapienne i neutrofilne z roślinnością pionierską (*Alyso-Sedion*)
- 6190 Murawy pannońskie (*Stipo-Festucetalia pallentis*)
- *6210 Suche murawy i zarośla na podłożu wapiennym (*Festuco-Brometalia*) (ważne stanowiska storczyków)
- 6430 Wilgociolubne ziołorośla nadrzeczne i górskie
- 6510 Niżowe i podgórskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Alopecurus pratensis*, *Sanquisorba officinalis*)
- *8160 Podgórskie i wyżynne rumowiska wapienne
- 8210 Roślinność szczelin na wapiennych ścianach skalnych
- 8310 Jaskinie nie udostępnione do zwiedzania
- 9130 Żyzne buczyny i jedliny
- 9150 Ciepłolubne kalcyfilne buczyny storczykowe (*Cephalanthero-Fagenion*)
- *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stromych stokach i zboczach
- 91Q0 Górskie reliktywne lasy sosnowe i świerkowe

Na terenie ostoi SKUEV 0337 Pieniny strefowanie ochronne zaprojektowano w taki sposób, aby strefy A i B pokrywały się z analogicznymi strefami parku narodowego (Ryc. 3).

Ryc. 3. Obszar w sieci Natura 2000 – SKUEV 0337 PIENINY – i jego strefowanie.

Fig. 3. Region in the Natura 2000 net - SKUEV 0337 PIENINY – and its zonation.

Czynna ochrona przyrody

W celu ochrony i zachowania obecnego stanu siedlisk w strefach B i C wykonuje się następujące zabiegi ochrony czynnej:

- zachowanie w obecnym stanie wtórnych zbiorowisk kserotermicznych, w związku z występowaniem tam rzadkich, typowych gatunków roślin i zwierząt, poprzez usunięcie zarośli sukcesyjnych,
- dbałość o lasy poprzez ich odnawianie, gospodarowanie zgodnie z zasadami hodowli lasu oraz zgodnie z zatwierdzonymi planami urzędowania lasu,
- ochrona zbiorowisk łąkowych, z licznymi gatunkami storczykowatych, poprzez koszenie. Koszenia wykonywane są przez zarząd PIENAP-u oraz przez właścicieli i użytkowników łąk włączonych w realizację projektów.

Obecnie na terenie Pienińskiego PN realizowane są również programy ochrony niektórych gatunków zwierząt. Najważniejszym jest program ochrony niepyłaka apollo, realizowany od roku 1992, wspólnie z polskim Pienińskim PN. Główne działania podejmowane w ramach realizacji tego projektu to:

- regularny monitoring liczebności,
- wymiana materiału genetycznego,
- chów sztuczny w celu zasilenia stanowisk,
- utrzymywanie sprzyjających warunków w odpowiednich środowiskach,
- odtwarzanie pierwotnych biotopów, tak aby powstała mozaika sprzyjająca występowaniu niepyłaka.

Do zabiegów ochrony czynnej zaliczyć można również walkę z gatunkami roślin inwazyjnych, prowadzoną wspólnie w obydwu parkach narodowych oraz na terenach sąsiadujących, które mogą mieć wpływ na obszar parków. Działania te koncentrują się na następujących gatunkach:

- barszcz Mantegazziego *Heracleum mantegazzianum*,
- rdestowiec ostrokończysty *Fallopia japonica*,
- rdestowiec czeski *Fallopia bohemica*,
- rdestowiec sachaliński *Fallopia sachalinensis*,
- niecierpek himalajski *Impatiens glandulifera*,
- nawłóć kanadyjska *Solidago canadensis*,
- nawłóć późna (n. olbrzymia) *Solidago gigantea*.

W ramach ochrony przyrody Park zajmuje się również eliminacją barier ekologicznych ograniczających migracje zwierząt. Najważniejszym działaniem jest przenoszenie płazów poprzez bariery migracyjne w okresie rozrodczym. Poza tym we współpracy z zakładami energetycznymi Park uczestniczy w osadzaniu ochron w postaci metalowych grzebieni uniemożliwiających ptakom siadanie na słupach elektrycznych (tzw. słupach śmierci). Osłony takie wydatnie zmniejszają śmiertelność większych ptaków, zwłaszcza drapieżnych. We współpracy z gminami Park troszczy się o gniazda bocianie, przy czym gniazda stwarzające zagrożenie dla ludzi lub ptaków przenoszone są na sztuczne platformy.

W ramach ochrony zwierząt Park opiekuje się osobnikami rannymi lub wyścieńczonymi. W stacji rehabilitacyjnej (pod opieką lekarza weterynarii) ranne zwierzęta przebywają do ok. trzech miesięcy. Udało się w ten sposób uratować wiele ptaków drapieżnych i bocianów. Przetrzymano też dwa młode rysie, które później w celu dalszego odchowu umieszczone zostały w specjalnej placówce (jeden z nich zostanie przywieziony z powrotem po ukończeniu dwóch lat).

Monitoring ekosystemów

Opracowanie koncepcji strefowania parku narodowego, wyznaczenie obszaru o znaczeniu europejskim i jednocześnie wznowienie planu ochrony PIE-NAP-u byłyby niemożliwe bez poprzedzających badań i monitoringu wybranych elementów środowiska przyrodniczego. Dlatego też Park wykonał inwentaryzację ekosystemów łąkowych, terenów podmokłych, skalistych i rumoszowych, ekosystemów leśnych oraz muraw na całym obszarze Parku.

Wyniki tych prac opracowane zostały w systemie GIS i tworzą bazę wyjściową informacji o Parku. Równocześnie zostały one wprowadzone do ogólnosłowackiego systemu informacji o gatunkach i ekosystemach, który opracowywany jest przy pomocy ujednoliconej metodyki.

Turystyczne zagospodarowanie terenu

Zgodnie z celami Parku, ale jednocześnie troszcząc się o przyrodę, Park stwarza warunki, dla osób z zewnątrz oraz miejscowej ludności, do turystycznego i rekreacyjnego wykorzystania terenu. W ramach tych działań, wspólnie z pozarządową organizacją – Klubem Przyjaciół Pienińskiego Parku Narodowego – Park dba o stan techniczny szlaków turystycznych (41 km) oraz elementów informacyjnych i miejsc do odpoczynku w sąsiedztwie tych szlaków.

Przy wejściach na szlaki turystyczne znajdują się tablice informacyjne, ujednolicone po obydwu stronach granicy pod względem architektury, grafiki oraz treści. Park posiada 4 centra informacyjne, zlokalizowane przy głównych wejściach.

W Parku pracuje dwóch profesjonalnych strażników przyrody. Ponadto obszar parku patroluje 10 wolontariuszy nadzorowanych przez zarząd Parku, a mianowanych przez lokalny urząd środowiska naturalnego.

Podsumowanie

Teren słowackiej części Pienin do roku 1995 był odwiedzany głównie przez Słowaków – ok. 150 tys. osób rocznie. Po otwarciu granic i przystąpieniu do strefy Schengen liczba turystów wzrosła do 450 tys. rocznie, przy czym przeważają Polacy. Współpraca pomiędzy parkami polskim i słowackim wymaga niejednokrotnie rozwiązywania wysoce specjalistycznych problemów. Turystyka w regionie zorganizowana jest tak, aby zminimalizować negatywne oddziaływania spowodowane zwiększeniem ruchu turystycznego.

Summary

In 1932 the first in Europe international protected area was established, consisting of the Polish Pieniński National Park and Slovak nature reserve. In Slovakia the Pieniński National Park (PIENAP) was established in 1967. At first it covered 2125 ha, but in 1997 the area was enlarged to 3750 ha. In Slovak part of the Pieniny Mts, due to long lasting human activity, exists an agricultural land with rich, mosaic structure. Protective activity of the Park are focused on conservation or re-creation of mosaic habitats favourable for plant and animal richness. 72% of the Park territory is included into area SKUEV 0337 Pieniny within the Natura 2000 network.

The following measures within the frames of active nature protection are carried out in the Park:

- conservation of secondary xerothermic communities,
- planned forest management,
- mowing of meadows,
- protection of *Parnassius apollo*,
- combat with invasive plants,
- protection of amphibians,
- diminishing of mortality of birds of prey (by securing of electric poles),
- care of nests of white stork,
- running the station of animal rehabilitation.

Annually PIENAP is visited by ca 450 000 of tourists. Polish and Slovak Parks try together solve the problems of tourist traffic organisation in order to diminish its negative impact upon the nature of the region.